DOI: https://doi.org/10.64076/ap261102.06

Yurii Yanchurskyi
Bohdan Khmelnytskyi National Academy of the
State Border Guard Service of Ukraine, Khmelnytskyi, Ukraine
ORCID iD: 0009-0004-4454-8630
Tetiana Nikolaienko
Bohdan Khmelnytskyi National Academy of the
State Border Guard Service of Ukraine, Khmelnytskyi, Ukraine
ORCID iD: 0000-0002-4587-2561

THE USE OF UNMANNED AERIAL VEHICLES AS TOOLS FOR COMMITTING CRIMINAL OFFENSES UNDER MARTIAL LAW

Abstract. The paper examines the legal aspects of using unmanned aerial vehicles (UAVs) as tools for committing criminal offenses under martial law. The problem of the legal vacuum in the current Criminal Code of Ukraine regarding the regulation of the illegal use of drones is analyzed. The necessity of a conceptual update of criminal legal and procedural tools is substantiated, in particular, strengthening responsibility and forming algorithms for working with digital evidence.
Keywords: unmanned aerial vehicles (UAVs), criminal offense, martial law, tool of crime, national security.

Юрій Янчурський
Національна академія Державної прикордонної
служби України ім. Б. Хмельницького, Хмельницький, Україна
ORCID iD: 0009-0004-4454-8630
Тетяна Ніколаєнко
Національна академія Державної прикордонної
служби України ім. Б. Хмельницького, Хмельницький, Україна
ORCID iD: 0000-0002-4587-2561

ВИКОРИСТАННЯ БЕЗПІЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ ЯК ЗНАРЯДЬ ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. У роботі розглядаються правові аспекти використання безпілотних літальних апаратів (БпЛА) як знарядь вчинення кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану. Аналізується проблема правового вакууму в чинному Кримінальному кодексі України щодо унормування протиправного використання дронів. Обґрунтовано необхідність концептуального оновлення кримінально-правового та процесуального інструментарію, зокрема посилення відповідальності та формування алгоритмів роботи з цифровими доказами.
Ключові слова: безпілотні літальні апарати (БпЛА), кримінальне правопорушення, воєнний стан, знаряддя злочину, національна безпека.

Стрімкий розвиток технологій у XXI столітті докорінно змінив не лише цивільне життя та способи ведення бойових дій, але й інструментарій вчинення кримінальних правопорушень. Одним із найяскравіших прикладів такого технологічного зсуву є масове використання безпілотних літальних апаратів (далі – БпЛА) не лише для оборони та захисту нашої держави. В умовах воєнного стану в Україні, коли національна безпека перебуває під постійною загрозою [1], застосування БпЛА набуло подвійного характеру. З однієї сторони, вони є критично важливим засобом захисту держави, а з іншої, дедалі частіше використовуються як знаряддя чи засіб вчинення кримінальних правопорушень. Така подвійність призначення, особливо використання БпЛА у кримінальних правопорушеннях, а також проти України й агентурою ворога, створює безпрецедентні виклики для правоохоронної системи. По-перше, доводиться коригувати дані щодо застосування вогню проти ворога, по-друге, постійно збирати розвідувальні дані щодо їх застосування ворогом та, по-третє, враховувати, що їх застосування може використовуватись для вчинення інших кримінальних правопорушень, як контрабанди, диверсій, терористичних актів тощо.

Тому розглянемо правові аспекти використання БпЛА як знаряддя вчинення кримінальних правопорушень, де в умовах воєнного стану це підвищує ступінь суспільної небезпеки вчинюваних діянь та окреслимо питання, які потребують вирішення.

Аналіз законодавчої бази свідчить про наявність певного правового вакууму стосовно унормування БпЛА як знаряддя вчинення кримінальних правопорушень. Чинний Кримінальний кодекс України (далі – КК України) [2] не містить жодної норми, яка б визначала/унормовувала протиправне використання БпЛА. Хоча його застосування може бути використане як знаряддя вчинення кримінального правопорушення. Так, наприклад, за допомогою БпЛА було здійснено замах на вбивство у Львівській області та підготовку до вчинення терористичного акту у Дніпропетровській області. Неодноразово спостерігалося використання БпЛА для фотозйомки місцевості, стратегічно важливих об’єктів, осіб тощо. Такі дії можна визначити як такі, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень як державна зрада (ст. 111 КК України), шпигунство (ст. 114 КК України), підготовка до вчинення диверсії (ст. 113 КК України), підготовка до вчинення дій, що спрямовані на посягання на життя державних чи громадських діячів (ст. 112 КК України), пособництво державі-агресору (ст. 111-2 КК України), збір інформації щодо розміщення, переміщення, рух Збройних Сил України та інших військових формувань (ст. 114-2 КК України) [2]. Хоча органи досудового розслідування (СБУ, Національна поліція) поступово адаптуються до цих викликів, використовуючи можливості БпЛА для здійснення слідчих (розшукових) дій, ведення відео-, фото- та аудіо фіксації тощо. Проте є чимало питань, які потребують правового вирішення щодо

законності/протиправності використання БпЛА в умовах воєнного стану та його впливу на делінквентність [6].

Для розкриття цих питань висвітлимо три тези. Перша теза стосується твердження того, що застосування БпЛА як знаряддя вчинення кримінального правопорушення об’єктивно підвищує ступінь суспільної небезпеки діяння, особливо в умовах воєнного стану. Таке твердження можна обґрунтувати наступними положеннями. По-перше, БпЛА забезпечують порушнику високий рівень анонімності та дистанціювання від місця вчинення правопорушення. Оператор може перебувати за кілометри від об'єкта посягання, що нівелює традиційні методи патрулювання та затримання на місці вчинення правопорушення. По-друге, використання БпЛА суттєво розширює масштаби заподіяння шкоди. Якщо розглянути в контексті ст. 114-2 КК України [2], то БпЛА здатний зібрати точні координати систем ППО чи скупчення військ, де передача даних ворогові може призвести до заподіяння шкоди у розмірі, яку неможливо буде визначити (вбивство військовослужбовців, знищення озброєння, вчинення терористичних актів, диверсій тощо). Крім того, точність та швидкість отримання інформації за допомогою БпЛА неможливо порівняти з традиційним візуальним спостереженням. По-третє, доступність технології (до придбання, вироблення, виготовлення БпЛА) створює ілюзію безкарності, адже комерційні БпЛА нескладно придбати, вони не потребують специфічних навичок пілотування, а залучення до вчинення кримінальних правопорушень за допомогою їх використання не має правового вирішення.

З цього положення випливає наступна теза, яка визначає, що особи, які використовують БпЛА для вчинення кримінальних правопорушень, чітко розуміють суб’єктивну спрямованість щодо вчиненого діяння, де в межах основних положень КК України [2] чітко розуміють форму вини та мету (суб'єктивної сторони) вчиненого діяння для ухилення від кримінальної відповідальності. Чому так стається? По-перше, на практиці доволі часто виникає проблема відмежування умисного збирання особою (можливо колаборантом, шпигуном тощо) інформації на користь ворога (ст. 111-1 КК України, ст. 114-2 КК України) від необережних дій цивільних осіб, які запускають дрони, ігноруючи заборону на використання повітряного простору під час воєнного стану [7]. Якщо особа, яка вчиняє такі дії, не має прямого умислу щодо вчинення протиправних діянь відповідно до норм КК України та не має спеціальної мети (згідно з диспозиціями статей), застосування до неї заходів кримінально-правового впливу (відповідно до статей Розділу І Особливої частини КК України) є незаконним, а відповідно неможливим її притягнення до кримінальної відповідальності [4]. По-друге, для правильної кваліфікації за державну зраду чи диверсію важливо довести зв'язок оператора БпЛА з

представниками іноземної держави [5]. Сам факт польоту БпЛА над військовою частиною ще не утворює складу вказаних кримінальних правопорушень. По-третє, як показує слідча та судова практика, є чималі труднощі щодо доказування. Часто вилучені БпЛА не містять прямих доказів вчинення кримінального правопорушення, а правова оцінка вчиненого для можливості притягнення особи до кримінальної відповідальності повинна мати комплекс доказів, як мінімум переписки у соціальних мережах, месенджерах, наявність фінансових транзакцій, фотодокази тощо.

І остання теза стосується належного фіксування доказів для забезпечення правової можливості притягнення особи до кримінальної відповідальності, а саме: цифрові сліди, залишені БпЛА, є специфічним видом доказів та потребують особливого кримінально-процесуального супроводу. БпЛА є не лише фізичним знаряддям, а й носієм комп'ютерної інформації (логи польотів, телеметрія, фото/відео фіксація). Вилучення дрона без правильного збереження цифрової пам'яті може призвести до втрати ключових доказів згідно з вимогами КПК України [3]. Програмне забезпечення БпЛА часто синхронізується з мобільними пристроями та хмарними сховищами, що вимагає від слідчих проведення комплексних комп'ютерно-технічних експертиз. Конфіскація таких знарядь має не лише каральну, а й утилітарну функцію. Відповідно до законодавства про правовий режим воєнного стану [7], вилучені дрони як знаряддя вчинення кримінального правопорушення можуть і повинні передаватися на потреби Збройних Сил України.

Тому для можливостей законного використання БпЛА, унеможливлення/нівелювання їх використання для вчинення кримінальних правопорушень необхідний комплексний та системний підхід на законодавчому та правозастосовному рівнях.

Необхідно унормувати в КК України положення щодо посилення кримінальної відповідальності у разі "вчинення кримінального правопорушення злочину з використанням БПЛА або безпілотних наземних або водних комплексів" як обставини, що обтяжує кримінальну відповідальність (ст. 67 КК України) [2]. Така позиція, по-перше, унормує правову можливість притягувати до кримінальної відповідальності у разі вчинення кримінального правопорушення з використанням БпЛА та, по-друге, сприятиме уникненню надмірної деталізації вказаної обставини у різних положеннях КК України.

Визначити єдину судову практику щодо кваліфікації кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки, вчинених з використанням технічних засобів, зокрема БпЛА в частині розмежування та врахування як доказової бази незаконного (умисного) та недбалого використання БпЛА [5].

Сформувати міжвідомчу інструкцію із цифрової криміналістики БпЛА, де органи досудового розслідування МВС, СБУ та Офіс Генерального прокурора

повинні мати спільні протоколи огляду, вилучення та експертизи безпілотних систем як знарядь злочину, адже технології розвиваються швидше, аніж чинне законодавство до них адаптується. За наявності стандартизованих алгоритмів мінімізується процес уникнення визнання доказів недопустимими в судовому порядку через порушення процедури їх збирання.

Підсумовуючи вищевикладене, можна зазначити наступне. Використання безпілотних літальних апаратів як знаряддя вчинення кримінального правопорушення в умовах воєнного стану формує новий, підвищений рівень суспільної небезпеки, який вимагає концептуального оновлення кримінально-правового та процесуального інструментарію держави. Дистанційність, анонімність, руйнівний потенціал у розвідувальних цілях вимагають нових підходів до кваліфікації кримінальних правопорушень з використанням БпЛА та правового вирішення щодо унормування тих положень, що зменшать рівень негативного/незаконного використання БпЛА. Узагальнений підсумок нашого аналізу зводиться до необхідності вироблення єдиної судової практики щодо кваліфікації вказаних правопорушень та адаптації методів роботи з цифровими доказами [6], що у сукупності та комплексності підходу дозволить правоохоронній системі адекватно реагувати на виклики технологічної делінквентності та надійно захищати правопорядок в умовах воєнного стану.

Використання інструментів генеративного штучного інтелекту. Під час підготовки цього рукопису автор використовував інструмент генеративного штучного інтелекту Gemini як допоміжний інструмент для опрацювання та редагування текстового матеріалу. Автор здійснив перевірку, редагування та остаточне опрацювання змісту рукопису й несе відповідальність за його достовірність, наукові положення та висновки.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141 (з наступними змінами).

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. Ст. 131 (з наступними змінами та доповненнями).

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.

4. Баулін Ю. В., Борисов В. І. та ін. Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини : підручник. Харків: Право, 2022. 816 с.

5. Вознюк А. А. Проблеми кримінально-правової кваліфікації злочинів проти основ національної безпеки в умовах воєнного стану. Вісник кримінального судочинства. 2023. № 1. С. 45–52.

6. Шепітько В. Ю. Цифрова криміналістика та інновації у розслідуванні злочинів в умовах збройного конфлікту. Право України. 2023. № 4. С. 78–89.

7. Про введення воєнного стану в Україні : Закон України від 24.02.2022 р. № 2102-IX. Офіційний вісник України. 2022. № 17. Ст. 892.